

AZM-İ MİLLÎ İSMİ NEREDEN GELMEKTEDİR?

M. FIRAT GÜL

Bilindiği üzere İstiklal Harbi yıllarında kurulan cemiyetlerden birisi de Azm-i Millî Cemiyeti'dir¹. Bu teşkilatlanma yapılırken vali Ali Muhittin Paşa da İngiliz Muhibleri Cemiyeti'nin gelişmesine çalışıyordu. Bütün bu baskılar karşısında imanlı, metanetli yurtsever Ankaralılar İngiliz Muhibleri Cemiyeti'ne karşı gerekli cevabı vermişlerdir (Tevetoğlu, 1988: 104). Aksaray'da da aynı günlerde bu isimde bir teşkilatlanma vardır. Aksaray Azm-i Millî Türk Anonim Şirketi'nin isminin verilmiş gerekçesi tam olarak tespit edebilmiş değilse de Millî Mücadele'nin başlangıcında kurulan Azm-i Millî Cemiyeti'nden mülhem olduğu düşünülmektedir. Millî Mücadele günlerinde Aksaray'da genç bir öğretmen olan İşçileri eski bakanlarından İzzet Gener Aksaray Azm-i Millî Kuva-i Milliye Cemiyeti'nden bahsederken başka bilgiler de vermektedir:

“Ben o zaman Aksaray'ın en genç öğretmenlerinden birisiydim. Aksaray Azm-i Millî Kuva-i Milliye Cemiyeti üyelerinden Hasan Atay ile beraber bu millî heyecan içerisinde üzerimize düşen görevleri yaptık. Görevimiz cephe gerisindeki ihanet odaklarını susturmak, millî ruhu yaymaktı. O günlerde bu hain ve sinsî düşünceler Aksaray'ımızın çevresine kadar yayılmıştı. Özellikle kırsal ova halkı, “padişah buyruğu”na karşı gelmeyi aklından bile geçirmiyor, onlara

¹ “Cemiyet ve kongre tipi örgütlenmeler, Osmanlı hükümetinin kontrolü dışında seçim ve temsil ilkelerine dayanan yeni bir yapılanma ve siyasallaşma getirdi. Osmanlı hükümeti teslimiyeti savunurken kongrelerde direniş fikrinin öne çıkması halkı giderek İstanbul'dan uzaklaştırdı. Hukukî usullere, demokratik tartışma ve karar alma süreçlerine saygı gösterilen kongrelerde alınan kararların çoğu ancak bir devlet organının yapabileceği türden işlerdi. Asker toplamaktan vergi toplamaya, sıkıyönetim ilânından vatan hainlerini yargılamaya kadar her türlü kararı alabilen bu cemiyet ve kongreler tabanla da bütünleşmişti. Mustafa Kemal ve arkadaşları, 22 Haziran'da yayımladıkları Amasya Tamimi'nde milletin bağımsızlığının ve vatanın bütünlüğünün tehlikede olduğunu, hükümetin işgalcilerin baskısı altında bulunduğunu, milletin mukadderatını yine milletin azim ve kararının belirleyeceğini ilân ettiler (Küçük, 2005: 76). Bu amaçla millî bir heyet teşkilinin şart olduğunu ve bir millî kongre toplanmasına karar verildiğini açıklayarak her ilden üç delegenin Sivas'a gönderilmesini istediler. Hükümet, İngilizler'in baskısıyla 23 Haziran'da Mustafa Kemal Paşa'nın müfettişlikten azledildiğini ve Kuvâ-yi Milliye adına çekilecek telgrafların kabul edilmeyeceğini bildirdi” (Küçük, 2005: 77).

göre o (padişah) ne derse o doğrudur! Bununla beraber vatan için, millet için ve istiklal için tedbir almak, gizli ve fakat emniyetli adımlarla bu amansız düşmanı, sinsi tehlikeyi yok etmek için teşkilatlanmak zarureti ile ve arkadaşım ile yola çıkmıştık. Aksaraylılar merkezde baştanbaşa ayakta ve tetiktedir. Depo alayı kendine düşen ödevi mütevazı ve fedakârca başarmaktadır. Cepheden buraya ulaştırılan Rum ve Ermeni aileler mahallelerimiz halkının evlerine dağıtılmış ve yerleştirilmiş. Fakat bu zümre sığındıkları hane halkının hem ekmeğini yemekte hem de gece gündüz boş durmadan metotlu ve sinsi bir şekilde millî ruhu içinden vurmaya çalışmaktaydılar. Zaman zaman uydurulmuş havadislerin halk arasında sık sık yayılmasını önlemek ve bu asılsız haberlerin kaynağını bulmak, yok etmek için onlarla mücadele ile görevlendirilmiştik. İşte bu lüzum ve zarurettten doğan karar üzerine bu beşinci kolun kaynağını ve ajanlarını bulmak ve mukabil saldırılarla onları bozguna uğratmak için Hasan Atay ile beraber gizli faaliyetleri başlattık. (Düşman cephede bozguna uğratılmış. Top, makineli tüfek ve esir alınmış. Düşman kuvvetleri arasında isyan çıkmış.....vs, vs...) gibi haberleri kahvehanelerde, pazarlarda, okullarda ve aile toplantılarında yaymaya ve hatta köylere sokmaya çalışıyor, muvaffak oluyorduk. Günlerce süren bu mücadele mültecilerin beşinci kol elemanlarını korkutmuş, kuvvetli ve inançlı bir teşekkülle karşı karşıya olduklarını ve takip edildikleri hissine kapılarak susmaya mecbur etmişti. Bu arada halkımızın millî duygusunu harekete geçirmek ve savaş ruhunu aşılamak, desteklemek ve geliştirmek maksadıyla sık sık müsamere ve toplantılar tertip ediyor; düşmanın zulmünü, dine, ırza, namus ve şerefe yapılan tecavüzleri telin ediyorduk. Nitekim İzmir'in işgali üzerine sahnelediğimiz Kambur İzzet'in (İzzet Molla) İhaneti oyunu sırasında halk galeyana gelmiş, Aksaray Valisi Rahmetli Abdullah Sabri Karter'in gözleri dolmuştu. Marşının nağmeleri arasında Hükümet Meydanına kadar hep birlikte yürümüştük" (Gener, 1952: 3,12).

Bu dönemde Aksaray, düşman işgaline uğramayan nadir şehirlerden birisi olmasına rağmen savaşın, işgalin acısını hissetmiş ve ordusuna destek olmak için elinden geleni yapmıştır. Aksaray Heyet-i Temsiliye'ye desteğini vermiştir. 12 Ekim 1919 tarihli İrade-i Milliye Gazetesi'nde Aksaray'dan gelen telgraf yer almıştır (İrade-i Milliye, 12 Ekim 1919: 2; ATASE, A:4-1, D:1335/3-1, F:54-2).

Bugün belediye dairesinde ulema ve eşraf-ı memleketle memurin-i hükümet biliçtime cemiyet-i muhteremenin nizamname-i dâhiliyesi ile talimat ve sair evrak-ı muhabere kıraat ve irşadat-ı lazime icra edilmiş ve cemiyetin âmâl-i vataniyesine karşı umum tarafından âsâr-ı hoşnutu

Aksaray'da bu dönemde gazete yayınlanmadığı için bilgi kaynağı da yok denecek durumdadır. Bu heyecana şahit olup yazarların anıları tartışmasız çok kıymetlidir. Faruk Zeki Perek, harbin devam ettiği günlerde şehirde devamlı heyecan olduğunu, bir defasında şehre büyük bir askeri birliğin geldiğini ve askerlerin camilerde yattığını yazmaktadır:

Kızıl Minare Camii'nde kalanların tahta köprü yanında, su boyunca talim yaptıklarını hatırlarım. Asker son derece zinde, güçlü ve kararlı bir etki yapıyordu. Birkaç gün sonra batıya doğru yollarına devam ettiler. Sonradan bu kıtanın Kâzım Karabekir Paşa tarafından, doğu harekâtını tamamladıktan sonra, batı cephesine gönderilen takviye birliği olduğunu öğrenmiştik (Perek, 1998: 20)

Perek, 1921'de Sakarya Meydan Muharebesi günlerinde cephenin uzağındaki Aksaray'da yaşananları görmüş ve yıllar sonra hatırladığı kadarıyla yazmıştır:

Okulda, Müftü Efendinin Ulu Cami'de önemli bir vaaz vereceğini ve hepimizin camiye gitmesini bildirdiler. Gittik. Ünlü, medrese sahibi Müftü İbrahim Efendi son derece etkili kıyafeti ve tok sesiyle ağır ve etkili konuşma yaptı. Özet olarak: Şehre düşman gelecek olursa kolay kolay düşmana boyun eğmeyeceğimizi ve gerekirse dağlara çekilip bütün imkânlarımızla sonuna kadar mücadele edeceğimizi ve herkesin buna hazır olmasını kesin ifadelerle bildirdi. Sıcak bir gün idi. Ağustosun son günleri olmalıydı. Sonradan öğrendiğimize göre o günler Sakarya Meydan Muharebesi günleri imiş. En kötü ihtimal düşünülerek büyükler tedbir almışlar. Bereket bu kötü ihtimal gerçek olmadı. Hatta duyduğumuza göre Koçhisar'dan savaşın top sesleri bile duyulmuş. Belki bazı uzak köylerden de duyulmuş olabilir. Fakat Aksaray'dan duyulmadı. Yine de heyecan devam etti (Perek, 1998: 20).

Zor günlerin sonunda kazanan elbette haklı, imanlı ve vatanın sahibi olan Türk Milleti olmuştur ve düşman Anadolu'dan sökülüp atılmıştır. 1922'de Büyük Taarruz sonrasında Aksaray'daki öğrencilerin mutlu bir şekilde şarkılar söylediği yine Perek'in eserinde yazmaktadır (Perek, 1998: 25).

*Neş'eden nişan yok hiç gönüllerde
Hepsinin üstünde bir siyah perde
Hicran ateşi ile düştük bu derde, ah!
Söyle İzmir nerde, Edirne nerde?
Anne İzmir nerde, Edirne nerde?*

Perek, yukarıdaki türküyü 1922'deki zafer haberine kadar işgal günlerinde söylediklerini fakat düşmanın yenildiğini öğrendikten sonra da neşeyi aktarmaktadır. Öğrenci olarak muallimlerinin heyecanını unutamadığını belirttikten sonra şöyle yazar:

O günlerin sürekli ağıt havası hep bu ve benzeri sözlerle dillerde dolaşırdı. Fakat artık İzmir'de ve sonraları Edirne'de dönüp anayurda gelmişti. Sabahlara kadar Aksaray'ın sokakları çınladı. Merasimler, konuşmalar kesilmedi. Yılları dolduran acı günlerden sonra yepyeni bir dünya doğmuştu. Büyük şehirlerin alınması haberi birbirini izledi. (Perek, 1998: 25).

1923'te vilayet olan Aksaray 1933'te halen tartışılan bir kararla kazaya dönüştürülmüştür. 56 yıl süren ilçelikten sonra 1989'da Aksaray yeniden vilayet olmuştur (Resmî Gazete, 21.06.1989: 2, 4).

Millî Mücadele'nin Aksaray'da teşkilatlanmasında çok önemli hizmetleri olan Abdullah Sabri Bey, Azmi-i Millî Cemiyeti'nin önderlerinden birisiydi. Cemiyetin üyeleri ve Aksaraylılar Ulu Cami önünde bir miting düzenlemişlerdi. Abdullah Sabri Bey en öndedir. Aksaraylıların ellerinde bayraklar ve Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafları görülmektedir (M. Fırat Gül arşivi)

Aksaray'ın mutasarrıfı ve valisi Abdullah Sabri KARTER'e dâir...

Abdullah Sabri Karter, 13 Temmuz 1867, Bursa doğumludur. Babası Hacı Ali Efendi, annesi Zeliha Hanım'dır. Karter, Aksaray Livasının ilk mutasarrıfı olarak 15 Kasım 1920'de görevine başlamadan evvel öğretmenlik, kaymakamlık vekilliği, başyazarlık (Sivas Vilâyet Gazetesi), Bursa milletvekili (Meclis-i Mebusan), Eskişehir Sancağı Ermeni Mallarını Tasfiye Komisyonu Başkanlığı, mutasarrıflık görevlerini yapmıştır. Aksaray'ın önce mutasarrıfı ve 1923-24 arasında ilk valiliğinden sonra Edirne ve Mersin valiliklerinde bulunmuştur. 1927-32 arasında Şura-yı Devlet (Danıştay) vazifesinden sonra ikinci kez emekli olmuştur. Toplamda 42 yıllık devlet hizmeti vardır. Karter, Aksaray'da önemli işlere imza atmıştır. Maarif işlerine önem vermiştir. 17 Aralık 1939 tarihinde vefat etmiştir. Mezarı, Büyükkada Aile Kabristanlığına defnedilmiştir.

Mimarîsiyle, estetikliğiyle gözlere hoşluk veren Aksaray'daki bu tarihî bina Abdullah Sabri Bey döneminde önce idadi olarak düşünülse de orta mektep talebelerinin eğitime başlamasıyla öncelikle "Cumhuriyet Mektebi" adıyla hizmete başlamış, daha sonra ise lise oluncaya kadar (1958) "Orta Mektep" olarak bilinmiştir.

Aksaray Azm-i Millî Cemiyeti'nin liderlerinden Hasan Atay ve Hasan Rauf Beyler